

Movium Direkt # 3 2024

NYHETSBRÄV FRÅN SLU TANKESMEDJAN MOVIMUM • EXKLUSIVT FÖR PRENUMERANTERNA PÅ MOVIMUM RÅDGIVNING

Kära läsare!

Hösten drog på sedvanligt vis igång med en rådgivardag. I år guidade rådgivare Henrik Sjöman och Malmös växtexpert Magnus Svensson en heldag i Malmö på temat ”Nya växter för utmanande växtmiljöer”. Det blev en dag fylld av spännande tankar om vilket växtmaterial som kommer att må bra och klara av att leverera behövliga ekosystemtjänster i en framtid med värmeböljor, skyfall och utmanande hårdgjorda urbana miljöer.

På Movium arbetar vi kontinuerligt med att utveckla verksamheten och ser nu över rådgivningstjänsten. Hör gärna av er med tankar om vilka ämnesområden ni tycker vi ska fokusera på eller konkreta exempel på experter som skulle kunna vara rådgivare. Ni kommer också att bli kontaktade gällande en enkät där ni har möjlighet att berätta vad ni tycker om Moviums olika tjänster. Vi är tacksamma för att ni tar er tid att svara och på så sätt bidrar till Moviums vidare utveckling!

Movium publicerar nyheter i flera olika kanaler och den typen av information kommer vi framöver inte att lyfta i rådgivningstjänstens nyhetsbrev. Movium Direkt kommer att fokusera på att samla det senaste från rådgivningstjänsten och rådgivarna. För andra nyheter från Movium hänvisar vi till Moviums hemsida, nyhetsbrev och våra kanaler i sociala medier (LinkedIn, Facebook och Instagram).

I kanalerna ovan kan ni bland annat läsa om webinariet *Mer skog i staden! Tema: Mikroskogar* den 25 oktober, som jag vill passa på att lyfta fram. Vår växtrådgivare Henrik Sjöman berättar om mikroskogar – små skogsliknande system med syfte att maximera de positiva effekterna av grönska på liten yta. Jag vill också skicka med en save-the-date för vårens stora konferens, *Publika parker och stadsrum* i Helsingborg den 24 april. Hoppas vi ses!

Anders Rasmusson

Place de Catalogne, Paris. Så sent som 2021 var det en stor, hårdgjord rondell i Paris med tät trafik, buller och värmeproblematik. Idag, en urban skog med närmare 500 träd och 27000 låga buskar och perenner. Jonathan Sorel, kollega till Paris borgmästare Anne Hidalgo, berättade om Place de Catalogne på vår konferens *Publika parker och stadsrum* i Lund i våras. Välkommen till Helsingborg den 24 april 2025 på nästa års *Publika parker och stadsrum* med temat *Upcycle! Recycle!* Foto: Fredrik Jergmo

Ett urval av aktuella frågor & svar dokumenterade av Moviums rådgivare

Förvirring kring vildvin

Fråga:

I Sverige säljer man *Parthenocissus quinquefolia* som ett vildvin utan sugfötter, och *P. quinquefolia* var. *engelmannii* som ska vara med sugfötter. Söker man på *P. quinquefolia* på nätet däremot så får man läsa att internationellt (USA, UK, Tyskland, Finland) har den rena arten sugfötter, och att skillnaderna mot var. *engelmannii* är minimala. Istället saluförs ofta *P. inserta* (/vitacea) som det alternativet som ej har sugfötter. Finns det någon förklaring till denna (till synes?) motsättning mellan svenska och flera utländska källor kring vildvin? Frågar delvis utifrån nyfikenhet och långvarig förvirring, men också för att i ett projekt har vi fått levererat till oss ett vildvin som klättrar alltför dåligt för att passa den svenska beskrivningen av var. *engelmannii*.

P. vitacea (synonym *P. inserta*). Foto: © Movium Plantarum, Hans-Otto Tengrud

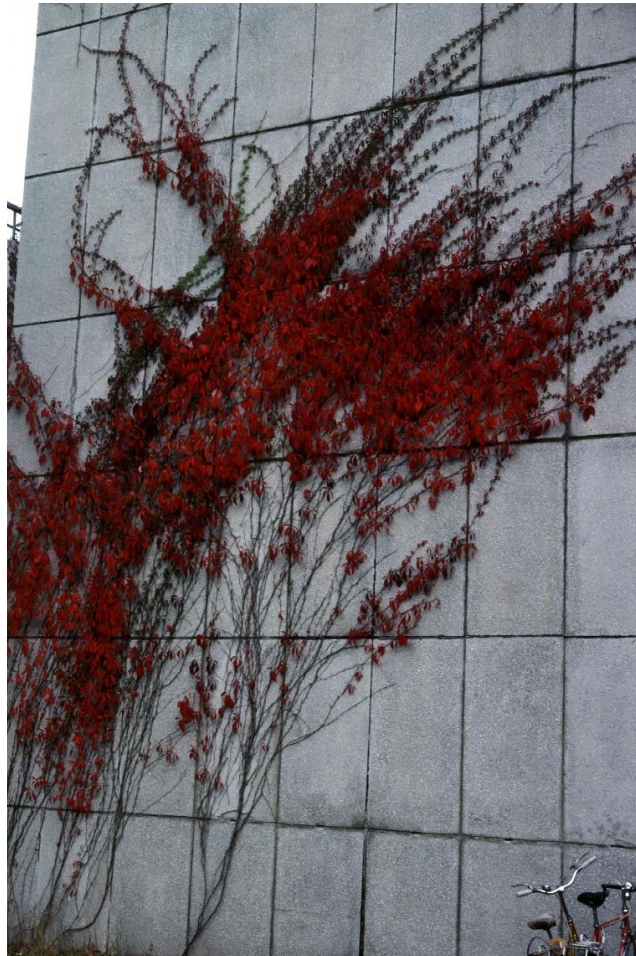
Svar:

Din fråga är högst relevant. Som lärare i växtmateriallära för landskapsarkitekter på Ultuna och ansvarig för sortimentsuppbyggnaden var jag angelägen att reda ut detta. Det är viktigt att veta om en växt klättrar upp och fäster sig själv eller om den behöver hjälp i form av vajrar, nät eller dylikt och således kan styras. Man måste kunna förutse effekter på skötsel och därmed kostnader. Jag beställde 3 plantor av vardera *Parthenocissus quinquefolia* och klättrervildvin *P. q.* var. *engelmannii*. Jag planterade dem vid en tegelvägg. Och tyvärr bekräftades mina farhågor. Efter några år hade båda vuxit upp, väl fästade på väggen. På Ultunaväggen blev det täta mattor på väggen inom 3–4 år!

Eftersom jag vid sidan av undervisningen arbetat med växtutveckling sedan 1983 föll det sig naturligt att leta upp något vildvin som inte är självklättrande utan kräver stöd i någon form.

Jag hade följt ett material vid botaniska trädgården i Uppsala under lång tid. Efter en provföroökning på Elitplantstationen planterade jag några plantor vid ett plank i vår trädgård. Plankyten har grov textur och borde lämpa sig väl för klättrväxt med sugfötter. Plantorna valde istället att sno sina klängen runt armeringsjärn som satts upp som enkel spalje, några centimeter från planket. Ingen klättring på planket alltså. Den försökte dock klättra genom att ta sig in med klängen i skarvar men de rankorna ramlade ner. Detta material av vildvin har fått namnet *Parthenocissus vitacea* 'Trapets' och fått E-status.

Ovannämnda vildvin har antingen klängen eller klängen med sugfötter enligt litteraturen, men är det verkligen så svart och vitt? Efter något år såg det ut som något klänge från min lilla testodling av 'Trapets' hade fästs vid planket. Skulle spetsen på klängen möjligen kunde modifieras i en specifik situation? Jag har inte sett någon kommentar om att det skulle kunna ske, så osvuret är bäst.

P. quinquefolia var. *engelmannii*. Foto: © Movium Plantarum, Hans-Otto Tengrud

I det mycket vederhäftiga uppslagsverket *Trees & Shrubs hardy in the British Isles*, W.J. Bean, beskrivs problematiken med vildvin ingående. Både *P. quinquefolia* och *P. vitacea* (synonym *P. inserta*) växer i Nordamerika. Det underlättar sammanblandning, vilket också skett. Den stora skillnaden enl. Bean är att *P. vitacea* saknar sugfötter på klängena och *P. quinquefolia* har sugfötter.

Man pekar vidare på den stora variationen inom *P. quinquefolia* men inga beskrivningar ger tydlig bild av variationen och den geografiska spridningen. Den enda skillnaden mellan *P. quinquefolia* och varieteten *engelmannii* är enligt Bean att varieteten har mindre småblad och att de är mer blågröna.

Till förvirringen kan man förstås lägga möjligheten att det kunnat uppstå korsningar mellan arterna och att förökning både kan ske med frö och sticklingar, (min kommentar).

Tomas Lagerström

Är kinesträd och andra nya växter hårdiga?

Fråga:

Hur får man reda på hårdigheten/klimatanpassningen på nya växtmaterial som presenteras på marknaden eller i lokala satsningar? Nya E-material presenteras med odlingserfarenheter och

uppskattad härdighet men vad gäller för annat växtmaterial. De senaste 5–10 åren har en mängd trädplanteringar gjorts med ”nya” sorter eller arter av träd. Stockholm är kända för sina många nysatsningar på trädplanteringar av för många i branschen helt okända träd, till exempel kinesträdet *Koelreuteria paniculata*. Vad kan man dra för slutsatser av odling av detta träd i Stockholms innerstad? Vad motsvarar det för zon? Skulle det till exempel kunna odlas med framgång i Borås, Gävle, Uppsala eller Västerås?

Kinesträd, *Koelreuteria paniculata*. Foto: Tomas Lagerström

Svar:

Jag har varit mycket växtintresserad hela mitt liv och särskilt från gymnasietiden och under mitt yrkesliv som landskapsarkitekt, ansvarig för uppbyggnad av växtmateriallära och sortimenten på Ultuna, växtutvecklare inom Svenska Frökällor med mera och som odlare i vår stora trädgård. Och naturligtvis har även kinesträdet intresserat mig.

Jag läste om detta träd, i en inköpt amerikansk bok, redan på 60-talet och blev förtjust. Jag har också ställt mig den frågan, kan man odla kinesträdet i mina trakter? Ginkgo, har man varit väldigt optimistisk om att kunna plantera, troligen stärkt av alléplantering av arten i Stockholm. Men i Uppsala har det inte fungerat, särskilt inte i yttre stadsdelar. Är det likadant med kinesträdet?

Vetgirig, som man är, tyckte jag att det måste jag ta reda på. Valde att köpa ett uppstammat mindre träd med stamomfång 10–12. Visst, det är en alltför liten storlek för stadsplanteringar men den var tillräckligt stor för min plånbok.

Vårplantering 2023 lyckades. Den följdes av en vacker juliblooming och till min förvåning en orangefärgad dekorativ höstfärgning i god tid före höstkylan. Detta beteende hade garanterat inte ginkgo uppvisat. Den är känd för att invintra och härdas sent och det är särskilt ödesdigert för vedartade växter. Senhösten 2023, var ovanligt besvärlig för en del vedartade växter. Jag förlorade några arter som ansetts härdiga. Bladverk som blir svart på hösten är inget bra tecken. Men som sagt kinesträdet invintrade utmärkt och klarade vinter och våren perfekt, helt skadefri! Det glädde mig mycket.

Ok, en övervintring säger inte så mycket, men eftersom det var det första hårdare vinterhalvåret på länge i Mälardalen, flera andra växter skadades och att vi bor ute på landet och inte har det gynnsammare varma förhållandena under härdningen, visade kinesträdet att det har bra förutsättningar för att växa här. Det visade också att köper man ett något mer adult (moget) träd är förutsättningarna

bra. Kvarstår då frågan, är det stor variation i det material av kinesträd som säljs i Västeuropa? Pågår det någon växtutveckling av just kinesträdet?

Ungefär på detta sätt skulle man kunna förbättra kunskaperna om ”nya” växtmaterial och som projektör i varje projekt våga vara lite mer experimentell och testa något ”nytt” växtmaterial, följa upp och informera om erfarenheterna. Landet Sverige kommer aldrig att ha råd eller ens vilja att lägga ut försök för att skapa sådan kunskap. Och tyvärr räcker det inte med att få kunskap om hur några enskilda plantor av dessa arter/sorter klarar sig och utvecklas utan sedan måste plantskolebranschen ta hand om bollen och se till att man fortsatt kan köpa motsvarande odlingssäkra växtmaterial. Där fungerar E-systemet, som en utmärkt modell.

Tomas Lagerström

Videbarklus

Fråga:

Vi har flera pilar som drabbats av större angrepp av vad vi identifierat som videbarklus *Tuberolachnus salignus*. Detta är inget vi sett tidigare. Lössen producerar väldiga mängder honungsdagg som lockar till sig getingar, vilket blir ett problem på förskolor och för privatpersoner där kommunens träd står intill fastighetsgräns. Träden är väldigt stora så bekämpning är troligen inte görbart. Har inte hittat så mycket att läsa om videbarklusen.

Mina frågor är: Får angripna träd bestående skador? Övervintrar videbarklusen eller kommer den försvinna till hösten/vintern? Återkommer den på samma träd från år till år?

Svar:

Ja, detta var inte lätt. Jag har aldrig hört talas om denna art. Jag vände mig till min före detta kollega på Sveriges lantbruksuniversitet, Åke Lindelöw, och han säger samma sak. Åke är skogsentomolog och är mycket kunnig när det gäller skadegörare på träd.

Videbarklus, *Tuberolachnus salignus*.

Det låter ju som artbestämningen är rätt. Jag har lite uppgifter från David. V. Alford A Colour Atlas of Pests of Ornamental Trees, Shrubs & Flowers. Det är en förhållandevis stor art, 4,0-5,4 mm lång. Den har långa ben och är svart-brun i färgen. Avsöndrar stora mängder honungsdagg.

Arten angriper pilar, speciellt *Salix Viminalis*-Gruppen, vanligt förekommande i centrala och södra Europa. På brittiska öarna mest vanlig i södra England. Djuren uppträder från slutet av juni (uppgifter från England) och maximum nås på hösten. Ett litet antal överlever vintern på gynnsamma ställen, men merparten migrerar från sydligare länder.

För mig låter detta som om det är en art som ännu så länge inte har så stora möjligheter att övervintra i Sverige. Det återstår att se och beror naturligtvis på vilken typ av vinter vi får framöver. Kan tro att detta är en art som gynnas av klimatförändringar. Angreppen kan påverka skotttillväxten, men den rika honungsdaggen vållar störst problem genom att den drar till sig getingar. Växterna förfulas av sotdaggsvampar, som gillar att växa i honungsdaggen.

Ja, du har redan konstaterat att det inte går att göra något åt angreppen. Blir det ett återkommande problem så ser jag ingen annan lösning än att ta bort träden och ersätta med något annat.

Maj-Lis Pettersson

Risker med högt dräneringsdjup i regnväxtbädd

Fråga:

Vi ska projektera för regnväxtbäddar med kolmakadam i gatumiljö. I regnbäddarna behöver dräneringen ligga max 0,76 m djupt för att få till en fungerande avrinning.

Det kommer att ledas vatten från stora ytor ner i regnbäddarna men det kommer förmodligen vara väldigt torrt stora delar av tiden. Djupet är just nu 1,4 m ner till terrass för att kunna ta emot tillräckligt med regnvatten vid skyfall.

Vi har inte tagit några jordprover men terrassen i området består av lera och uppfyllnad. Vår fundering är om det finns några risker med att ha dräneringen så pass högt upp?

Svar:

Det är stor risk att det blir för torrt med det djupet och fyllning med makadam. Bättre att lägga vattenmagasinet i förstärkningslagret under cykelbanan och låta växtbädden brädda över till det. Maxdjup på växtbädd på kolmakadam är definitivt inte djupare än 100 cm, helst inte mer än 80 cm. Fraktionen i växtbädden ska inte vara grövre fraktion än 4–8 mm.

Örjan Stål genom Anders Rasmusson

Stängselhöjd vid förskolor

Fråga:

Vi har fått krav om att höja stängsel vid förskola till en så kallad svensk standard när höjden skulle vara 1,4 m. Har inte stött på detta tidigare, men det kanske är något som finns antaget i något sammanhang?

Svar:

Jag känner inte till någon svensk standard som ställer krav på generella stängselhöjder på förskolor. Däremot kan det finnas lokala bestämmelser som anger krav på stängselhöjder för förskola, till exempel en minsta höjd på 1,2 meter, men det förekommer även högre höjder ända upp till 1,8 meter vad jag känner till. Specifika regler kan även tänkas variera beroende på plats och typ av verksamhet. Jag rekommenderar att ni hör med bygglovsavdelningen i er kommun om vad som gäller i det aktuella fallet.

Jan-Olof Gullberg

Nyheter

Rådgivare får utmärkelse

Riksförbundet Svensk Trädgård har traditionsenligt delat ut Kungliga Patriotiska Sällskapets trädgårdsmedaljer för ”odlingsflit och för förtjänster om trädgårdsodling eller biodling”. 2024 års trädgårdsmedaljer tilldelas trädgårdstekniker Miriam Dovrén, Lillkyrka, landskapsarkitekt och växtexpert, tillika Moviumrådgivare, Tomas Lagerström, Uppsala, samt jägmästare och doktor i vegetationsekologi Johnny Schimmel, Umeå.

Medaljerna delades ut under Riksförbundet Svensk Trädgårds årliga Sommarmöte i Skellefteå 09–11 augusti. I år med Skellefteå Trädgårdssällskap som värd för Sommarmötet. Utdelningen skedde i samband med middagen den 10 augusti.

Tomas Lagerström t v. Foto: Riksförbundet Svensk Trädgård

Motivering

Tomas Lagerström, bosatt i Uppsala, arbetade under många år som universitetsadjunkt i växtmateriallära på Landskapsarkitektutbildningen, SLU Ultuna, utanför Uppsala. Han är initiativtagare till de omfattande sortimentsanläggningar som idag finns där. Som växtexpert och växtutvecklare, har Tomas starkt bidragit till att vi idag har ett så brett sortiment av buskar och träd på marknaden.

1983 startade han projektet Svenska Frökällor som kom att bli en av grundpelarna för E-plantsystemet. Målet var att ta fram ett bassortiment av funktionella, klimatanpassade prydnadsväxter. Drivkraften bakom initiativet grundade sig i en frustration över den dåliga kvalitet som växtmaterialet hade på den tiden. Problemen var många och av vitt skilda karaktär. Ett av de allvarligare problemen var den

undermåliga klimatanpassningen hos många av växterna, vilket orsakade stora ekonomiska förluster när plantorna med tiden fick skador och dukade under.

Tomas sitter sedan starten i Elitplantstationens programgrupp för plantskoleväxter och har tidigare varit engagerad i styrelsearbetet för Riksförbundet Svensk Trädgård, där han bland annat var tf ordförande under flera år.

Tomas är en uppskattad föredragshållare och flitig artikelförfattare i Hemträdgården, Lustgården samt i tidningarna Landskap, Utemiljö och Viola. Tillsammans med sin fru, Maj-Lis Pettersson, driver han familjeföretaget Gröna Råd Växtkonsulter AB.

Moviumrådgivare som fått samma utmärkelse tidigare:

2022 Henrik Sjöman

2012 Maj-Lis Pettersson

2002 Ingrid Åkesson

Ta del av remissvaren om invasiva främmande arter

Ett 90-tal svar har inkommit till regeringskansliet. Det kan tyckas mycket men tyvärr mycket få från den hortikulturella sidan. Svaren med synpunkter från Svenska kyrkan och Fritidsodlingens riksorganisation FOR är de som utmärker sig genom att beskriva hur hortikulturen kan drabbas. Varken SLU:s trädgårdsinstitutioner eller LRF Trädgård och plantskolorna har svarat. Antingen är trädgårdsorganisationer inte intresserade alls eller har man missat själva lagförslaget, som visar hur nya IAS på listan kommer att hanteras i framtiden. De gäller således inte bara de arter som nu är föreslagna. Utrotning föreslås bli huvudregel, vilket innebär att alla kommande arter på den nationella listan kommer att få utrotningskrav i hela landet men med möjligheter till anpassning som Naturvårdsverket beslutar.

Få remissvar har tagit upp problem med stora kostnader för utrotning som kommer att drabba enskilda trädgårdsägare. Läs Advokatsamfundets svar som berör detta juridiskt och FOR som beskriver svårigheter som kommer att uppstå i vanliga trädgårdar. Bristfälligt underlag och bristfälliga riskbedömningar tas upp av Stockholms universitet och av FOR.

Länsstyrelserna och många kommuner är väl införstådda med problemen men tar förstås upp synpunkter från den egna horisonten. Flera länsstyrelser vill minska kraven för att kunna bötfulla försumliga fastighetsägare. Man vill ändra krav på grov oaktsamhet i förslaget till normal oaktsamhet. Många vill också komma ifrån kravet på att besluta om föreläggande och föreslå att krav på utrotning ska bli ett generellt krav redan när en ny art kommer på listan.

Läs remissvaren här:

<https://www.regeringen.se/remisser/2024/05/remiss-av-forslag-till-nationell-forteckning-over-invasiva-frammande-arter/>

Läs artikeln om remissen i Naturvårdsverkets nyhetsbrev:

<https://www.anpdm.com/newsletter/7583518/45405B46724445584471>

Ingrid Åkesson

Foto: Mattias West

Ny upptäckt – fröspridning av hybridslide

I ett pressmeddelande bekräftar nu Fritidsodlingens Riksorganisation (FOR) att den invasiva växten hybridslide (*Reynoutria x bohemica*) har korsat sig med trädgårdsväxten bokharabinda (*Fallopia baldschuanica*), även känd som "arkitektens tröst", och bildat frön som har utvecklats till plantor. Detta är första gången detta observeras i Sverige.

Det var den certifierade parkslidebekämparen Mattias West som upptäckte fröställningar från hybridslide under en inspektion i Uddevalla förra hösten. Mattias, med 20 års erfarenhet som trädgårdsmästare, utbildade sig till parkslidebekämpare sommaren 2023.

– På utbildningen lärde vi oss att bokharabinda och jätteslidearterna är nära släktingar och att det därmed finns risk för en korsning. När jag såg fröställningarna och noterade att en bokharabinda växte i närheten, blev jag misstänksam att en korsning kunde ha skett, berättar Mattias West.

– När Mattias kontaktade mig och berättade om fröna blev jag väldigt nyfiken och bad honom plantera dem till våren för att se om det blev något, säger Bibbi Bonorden ansvarig för utbildningen till Certifierade parkslidebekämpare och sakkunnig om invasiva främmande växter på FOR.

Frön planterade – 75 nya plantor bekräftade

Mattias lät så 200 frön från hybridslidebeståndet, och kunde snabbt därefter konstatera att 75 av fröna utvecklats till plantor, varav 10 skolades om. Några av de andra plantorna skickades in av FOR till "Centrum för genetisk identifiering" på Naturhistoriska Riksmuseet, för att säkerställa ursprunget på plantorna genom DNA-analys.

– Det är viktigt att vi inte skrämmar upp människor med det här resultatet, säger Bibbi Bonorden. Det här är ingen vanlig förekomst och det är den första som noterats i Sverige. Men vi uppmanar våra myndigheter att ta detta på allvar och att arbetet med att bekämpa parkslide, hybridslide och jätteslide snabbas på.

Förändrat klimat ökar risken för fler korsningar

FOR spekulerar i att den tidiga blomningen av jätteslidearterna förra året kan ha bidragit till att korsningen lyckades. Det förändrade klimatet kan potentiellt öka risken för fler korsningar framöver.

– Om hybridslide börjar sprida sig genom frön, står vi inför ett ännu större problem, säger Mattias West.
Ingrid Åkesson

